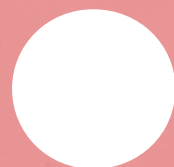

Erfgoed Brussel

36

Herfst 2022

A large, bold, white letter 'U' is centered on the page, overlapping the background image of people on a balcony. The 'U' is the first letter of the word 'Urban'.

urban.brussels

Dossier
STADSGEZICHTEN

Een promenade rond de vijvers van Elsene

Vergezichten en perspectieven als basis voor een nieuwe wijk

MARIE DEMANET

ARCHITECTE EN KUNSTHISTORICA, ERU URBANISME

Uitzichten, perspectieven, doorkijken, panoramische uitzichten, vergezichten... In de vallei van de vijvers van Elsene ontvouwen ze zich allemaal voor het oog van de wandelaar, die zo een heel gevarieerde kijk krijgt op het landschap. Victor Besme, in 1852 benoemd tot provinciaal wegeninspecteur belast met de uitbreiding van Brussel, ontwikkelde er zijn kunde en werkte er in alle geestdrift samen met landschapsarchitect Edouard Keilig en vooral Leopold II, die in de zuidelijke en oostelijke wijken een vruchtbare bodem zag voor de verfraaiing van de hoofdstad' (AFB. 1).

Rond 1850 is Elsene nog heel landelijk. De vijvers, gelegen aan de bronnen van de Maalbeekvallei, verbinden de Ter Kamerenabdij met de dorpskern van Laag-Elsene en nemen nog de site van het toekomstige Flageyplein in beslag. In de daaropvolgende jaren zal de wijk grondig veranderen: op 15 jaar tijd wordt een stukje platteland getransformeerd tot stadsgebied. Bijna 15 jaar lang bestudeert en verfijnt Besme de compositie van de nieuwe wijk. Hij plaatst ze in het natuurlijke kader van de vallei en verbindt ze op meerdere manieren met de nieuwe promenade rond de vijvers. De hoogteverschillen, de flank van *den Tabackxbergh* (d.w.z. de valleiflank tussen de vijvers en de Louizalaan), zetten hem ertoe aan om het reliëf en het landschap te benutten om een wegennet uit te tekenen zonder het klassieke orthogonale patroon en brede straten te ontwerpen met veel groen dankzij de voortuintjes voor de gevels. Deze aanpak — toen nieuw in Brussel — verleent de wijk een kwaliteit die de recente inrichting van de nabijgelegen Louizalaan en het Ter Kamerenbos alle eer aandoet.

DE PROMENADE VAN DE VIJVERS EN DE BOUW VAN DE WIJK OP DE VALLEIFLANK: EEN ONGEZIENE RELATIE MET WATER

Besme wil enerzijds de valleibedding — waarvan hij de inrichting toevertrouwt aan de gerenommeerde landschapsarchitect Edouard Keilig — en anderzijds de heuvel herwaarderen. De vijvers waren in zes eeuwen tijd nauwelijks veranderd, behalve dan dat ze geleidelijk aan dichtgeslibd en verwaarloosd waren. Ze worden van vier vijvers gereduceerd tot twee en heraangelegd. Vervolgens legt Keilig er een promenade rond, die omzoomd wordt met planten, gazon en diverse bosjes met zeldzame boomsoorten. Deze nieuwe groene ruimte is in zekere zin een 'vijverpark', waarin het water centraal staat. De vijvers worden het brandpunt van diverse uitzichten, zowel van dichtbij als van ver. Keilig wil een zo direct mogelijke verbinding maken tussen het water en de stedelijke ruimte: de oevers met de promenade zijn smal, liggen iets hoger dan het water en versmelten met de lanen. Vanop de promenade, die helemaal rond het water loopt, is het uitzicht volledig vrij. Van vijver tot vijver waart de blik tussen de bomen met hoge kruinen, hun stammen afgetekend tegen het open, struikloze grasveld. Het kortgemaaid gras en de scherpe lijn van de waterrand benadrukken de vorm van de oevers. De beplanting is zo georganiseerd dat de vergezichten worden gevrijwaard².

Ditzelfde streven naar visuele verbinding ligt ook aan de grondslag van de verstedelijking van de wijk op de flank van de vallei, tussen 1858 en 1873. De valleiflank is op dat moment nog landbouwgrond. Ze ontrolt zich tussen

1. Deze tekst bestrijkt een aspect van de geschiedenis van de vijvers van Elsene. Het bureau ERU bestudeerde de wijk in opdracht van de gemeente Elsene. Ik dank Kim Vloerbergs en Michel Louis voor hun onmisbaar advies. Andere bronnen zijn verschillende artikels uit *Erfgoed Brussel* over Victor Besme (nr. 21, december 2016) en over Natuur in de stad (nr. 23-24, september 2017).

2. Een vergezicht is een uitzicht dat ver reikt, maar niet de vrucht is van een perspectief dat wordt georganiseerd door bouwlijnen. Het is een landschappelijk uitzicht.

3. Zie in dit verband: RANIERI, L., *Léopold II urbaniste*, Druk. Hayez, Brussel, 1973, pp. 33-40, en DUQUENNE, X., *L'avenue Louise à Bruxelles*, uitgegeven in eigen beheer, Brussel, 2007, pp. 121-122.

4. Twee van deze toelichtende nota's worden bewaard in het SAB en werden door Xavier Duquenne gepubliceerd in DUQUENNE, X., op.cit., pp. 131-136; een andere brief van Keilig, in 1867 verstuurd naar Th. Van Bever, directeur van de dienst Stadsontwikkeling van Antwerpen, wordt geciteerd door Katrien Hebbelinck in haar thesis over het park van Antwerpen, 'Stadspark Antwerpen', M&L, nr. 2, 2009, pp. 51-52. Deze intentienota's bevatten tal van beschrijvingen van uitzichten, perspectieven en verrassingen waar de landschapsarchitect naar streefde. Hij creëerde coulisse- en diepte-effecten en bedacht een vernuftig spel van beplanting, terreinbewegingen, schaduw en licht.

AFB. 1

De wijk op de heuvelflank rond de vijvers van Elsene: een erfdiensbaarheid van uitzicht moest het zicht over de Koningstuin tot de vijvers vrijwaren. Het bouwprofiel van de huidige bebouwing veranderde veel aan de visuele relatie tussen de Koningstuin en de vallei. (Schmitt-GlobalView, 2013 © urban.brussels)

de Vleurgatsteenweg en de Ter Kamerenabdij vanaf de nieuw aangelegde Louizalaan. De planning voor de flank vereist een aanpak die veel complexer is dan die voor een plateau. Besme wil de vijvers integreren in de wijk en ze tot hun recht laten komen vanop de Louizalaan. Hij neemt daarvoor alle etappes van het proces op zich: het ontwerp van de tracés, het onderzoek van de financiële uitvoerbaarheid³, de operationalisering en de juridische en praktische uitwerking van de realisatie.

Zowel Victor Besme als landschapsarchitect Edouard Keilig zijn het idee van een promenade, die de nieuwe wijk een meerwaarde verleent, zeer genegen. Ze creëren tal van interessante gezichtspunten en verrassende doorkijken. Keilig, die eerder al het Ter Kamerenbos en het stadspark van Antwerpen ontwierp, hecht in zijn landschappelijke composities veel belang aan de bezieling van het landschap. In de teksten waarin hij zijn plannen voorstelt aan zijn opdrachtgevers⁴ legt hij uit hoe hij doorkijken op monumenten richt, plantenmassieven en voorgronden schikt om een echte beleving te

creëren. Als landschapsarchitect haalt Keilig zijn inspiratie uit twee culturen. Zijn Duitse herkomst en opleiding lagen aan de basis van een specifieke, eerder romantische hang naar de natuur. Tegelijk is hij ook gevoelig voor de Franse stijl, die sinds de publicatie van Alphands *Promenades de Paris*⁵ — hét voorbeeld voor alle stedenbouwkundigen — de natuur in het stedelijk weefsel integreert en het voorziet van een rijk vocabularium (park, laan, straat...).

HET UITZICHT OVER DE KONINGSTUIN VANOP HET 'BALCON' VAN DE LOUZIALAAN

Leopold II wil dat het uitzicht op de vallei en de vijvers vanop de rotonde van de net aangelegde Louizalaan bewaard blijft. Hiervoor koopt hij in 1873 een deel van de heuvelflank, die zo ontsnapt aan verkaveling. Er wordt een grote groene ruimte aangelegd die in het midden helemaal open is en later Koningstuin wordt gedoopt. Leopold II heeft het park immers met eigen middelen betaald. De planning van de

5. ALPHAND, Ch.-A., *Les promenades de Paris*, J. Rothschild, Parijs, 1867-1873. Een tweedelig werk in groot formaat dat met tal van didactische illustraties voor professionals en een belegen publiek de aanleg toelicht van 'groene ruimten' tijdens de grote moderniseringswerken in Parijs onder prefect Haussmann.

7

straten tussen de rotonde en de vallei, door Besme gepubliceerd in het *Projet des quartiers nouveaux* (...) in 1862 en het *Plan d'ensemble de l'agglomération bruxelloise* in 1866 (**AFB. 2A EN 2B**), waarin hij zijn plannen voor de verfraaiing van de hoofdstad uiteenzet, kent verschillende varianten. Uiteindelijk worden in 1873 twee straten getrokken, die vertrekkend van de rotonde de tuin omkaderen en verderop de site van de vijvers omvatten in een brede zichtkegel. Zo ontstaat er een sterke band tussen de vijvers en de rotonde, een hooggelegen observatiepunt (**AFB. 3**).

Er zijn drie opeenvolgende schetsen of tekeningen van Besme voor de Koningstuin bekend. De eerste is een kladversie (**AFB. 4A**) van de ruimte tussen de rotonde en de vijvers, doorkruist door bochtige straten die de ruimte versnipperen. De tweede is een schets in het plan van aanleg van de wijk (**AFB. 4B**), waarin het dichtstbijgelegen huizenblok een gebogen driehoek vormt en vrijstaande villa's bevat. Van deze 'open' inplanting van villa's — waarschijnlijk bedoeld om meer open uitzichten op de vallei te creëren — wordt later afgestapt. Een laatste bekende schets stamt uit het verkavelingsplan voor de *Société de l'avenue Louise* (**AFB.4C**) en vormt de aanzet voor het plan dat uiteindelijk zal worden goedgekeurd. Wat later de Koningstuin zal worden, heeft al zijn huidige contouren, maar het ontwerp bestaat uit een ovaal grasveld in het midden. Het tracé van het goedgekeurde verkavelingsplan (**AFB.4D**) toont een centraal grasperk en laterale plantsoenen, wat vrij goed aansluit bij de uiteindelijk gerealiseerde aanleg.

De Koningstuin biedt vier doorkijken op de vallei (zie afb. 3). De grootste, axiale doorkijk reikt over het centrale grasperk heen en geeft tussen twee huizenblokken door uitzicht op de hoogste vijver. Twee andere, laterale doorkijken worden gecreëerd door de perspectieven van de straten die uitgeven op de twee uiteinden van de vijversite. Een laatste doorkijk geeft een gevrijwaard uitzicht op de square tussen de vijvers doorheen de verkaveling — waardoor een *non aedificandi*-zone ontstaat in het midden van een te bebouwen huizenblok. Het grootste perspectief vormt een brede zichtkegel, gecreëerd door de open Koningstuin, die — te oordelen naar de foto die omstreeks 1900 werd genomen vanop de Louizalaan (**AFB. 5**) — doet denken aan een panorama. De vorm van de hellende square, afgeboord met herenhuizen en villa's, zorgt voor een zeer open, horizontale

AFB. 2A
Projet des quartiers nouveaux à créer dans l'agglomération Bruxelloise présenté par Victor Besme Inspecteur voyer (...), detail, 1862. (© Fonds Victor Besme, urban.brussels, HU_0074)

AFB. 2B
Plan d'ensemble pour l'extension et l'embellissement de l'agglomération Bruxelloise par Victor Besme, Inspecteur voyer (...), detail, 1866. (© Fonds Victor Besme, urban.brussels, HU_0075)

kijk: de gebouwen zijn niet hoger dan de bomen en de blik wordt over de daken heen naar de hele vallei geleid.

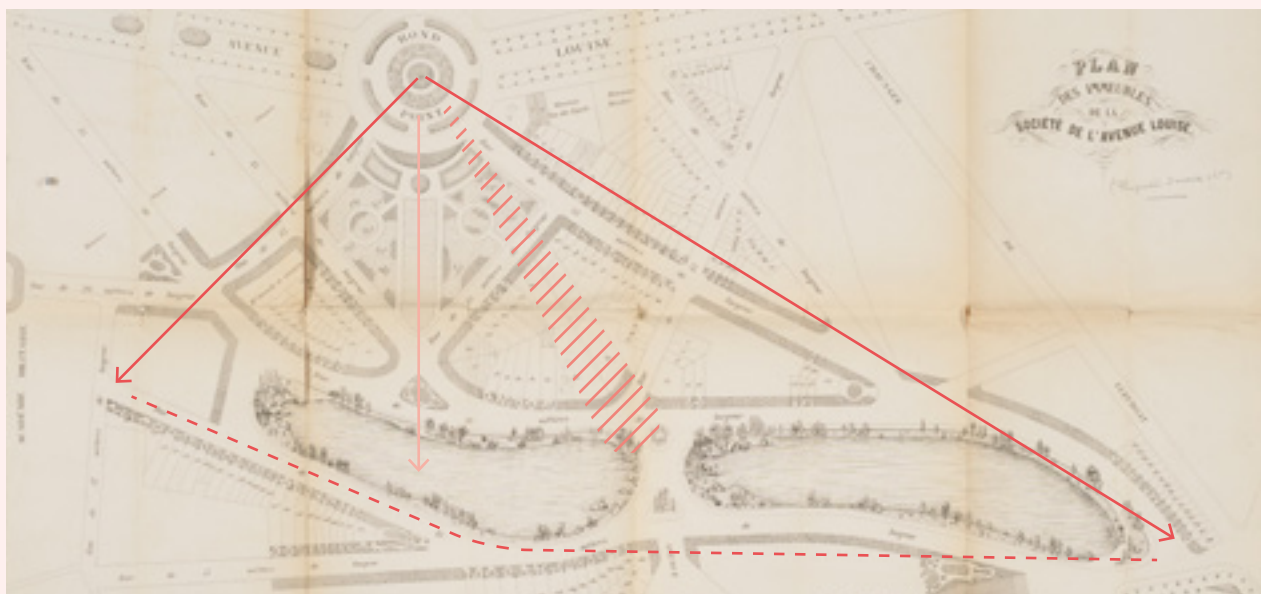
De twee uitzichten die worden gecreëerd door de wegen vanop de rotonde worden bepaald door verschillende aspecten: de breedte en het tracé van de straten, hun oriëntatie op de vallehelling en de landschappelijke behandeling van de directe omgeving. De auteurs van *Brussel Geplande geschiedenis*⁶ ontdekten twee schet-

AFB. 2A EN 2B

Tussen zijn *Projet des quartiers nouveaux* uit 1962 en de *Plans d'ensemble de l'agglomération Bruxelloise* uit 1866 tekende en wijzigde Besme de nieuwe wijk aan de Louizalaan. Hij herwerkte zijn plannen voor de straten aan de rotonde en voor de vijvers en behield hierbij aanvankelijk het strakke tracé van de wegen. Leopold II lijkt Besme te hebben aangezet tot een soepelere compositie.*

* Brief van Leopold II van 12 juli 1863, APR, fonds Goffinet, geciteerd door Mimi DE BRUYN, in: *De Lakense parken in hun context*, Erfgoed Brussel nr. 14, p. 96.)

6. DE BEULE, M. en PERILLEUX, B., *Brussel Geplande geschiedenis*, Mardaga, 2007, pp. 64-65. Deze schetsen worden bewaard in het fonds Vandermaelen van de Koninklijke Bibliotheek, KBR, CP VDM IV 260 en 261.

AFB. 3
De wijk op de valleiflank zoals ze bestudeerd werd door Besme en de veelvuldig gewijzigde organisatie van de uitzichten, 1873 (© GAE)

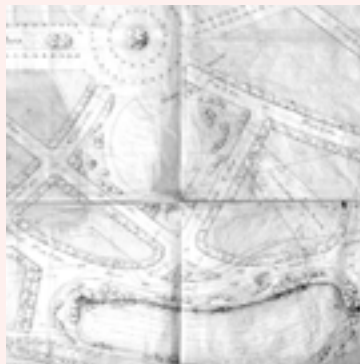
AFB. 4A
Schets van de rotonde van de Louizalaan voor de inplanting van een Paleis voor Schone Kunsten en een openbaar park, omstreeks 1870-71. (© Fonds Victor Besme, urban.brussels, HU_0015)

AFB. 4B
Plan d'ensemble (...) van de vijvers van Elsenne en hun oevers, s.d. (ca. 1871), detail van de rotonde en de heuvelflank. Dit plan toont de huizenblokken met villa's met grote tuinen in open bebouwing waardoor het uitzicht vanaf de rotonde tot aan de vijvers grotendeels onbelemmerd zou blijven. (© Fonds Victor Besme, urban.brussels, HU_0001)

AFB. 4C
Plan d'ensemble (...) van de vijvers van Elsenne en hun oevers ontwerp van Besme verder afgewerkt door Keilig, s.d., detail van de rotonde en de Koningstuin, ca. 1872 (© GAE).

AFB. 4D
Detail van het plan voor de wijk van de Vijvers, 1873 (© GAE).

AFB. 5
Zicht op de Koningstuin vanop de rotonde van de Louizalaan, postkaart (verz. Belfius Bank- Académie royale de Belgique © ARB – urban.brussels , DE24_171)

sen van Besme uit 1864 en 1865 (**AFB. 6A EN 6B**). Daaruit blijkt dat hij in een latere fase het tracé van de Dalstraat veel soepeler heeft getekend. De straat krijgt een bocht om de vijveroevers te vrijwaren en op een meer 'natuurlijke' manier uit te komen op het Heilig-Kruisplein (Flagey). Te oordelen naar de tracés in de twee versies van het *Plan d'ensemble pour l'extension de Bruxelles*, uit 1862 en 1864, heeft Besme meer dan 10 jaar aan deze site gewerkt en voor het wegencracé op de heuvelflank verschillende varianten uitgewerkt.

De Dalstraat krijgt, samen met de wegen die langs de vijvers lopen, een van de eerste golvende tracés in Brussel. De jaren 1860-1870 vormen een scharnierperiode tussen twee stedenbouwkundige benaderingen: enerzijds het orthogonaal stratenplan zoals Léon Suys het tekende voor de Leopoldwijk (1838) en anderzijds het meer landschappelijke tracé van eind 19de eeuw, zoals getekend door Gédéon Bordiau voor de Squarewijk (1888). In zijn plannen voor de uitbreiding van Brussel introduceerde Besme bochtige vormen die nog steeds vrij geometrisch zijn (cirkelbogen), maar de behandeling van de Dalstraat is van een andere aard. Die straat maakt namelijk een bocht om vloeiend op te gaan in het landschap. Besme combineert de kunde van de stedenbouw met de kunst van de landschapsarchitect en laat zich bescheiden inspireren door de grote tracés van de stad Bath.

Alle straten van deze nieuwe wijk hebben een breedte van 15 meter en de bebouwing bestaat bijna overal uit rijhuizen opgetrokken achter een voorstrook van acht meter (**AFB. 7**). Deze

acht meter is opgelegd en de voortuintjes lijken deel uit te maken van een landschappelijk concept. Ze verbreden het perspectief van de straten en brengen verscheidenheid in de beplanting van de wijk. De straat is breed genoeg om, ondanks de bocht in haar tracé, een vergezicht te creëren (**AFB. 8 EN 9**). De bochtige straten vormen een opmerkelijke compositie en kunnen worden gezien als een panorama, een ontplooiing van gevels die de blik op een dynamische manier begeleiden.

Een vierde vergezicht vanop de rotonde van de Louizalaan naar het centrum van de vallei werd bepaald door het juridische beginsel van de erfdiensbaarheid van uitzicht. Het werd opgenomen in de overeenkomst tussen de projectontwikkelaars en de gemeenten Elsene en Brussel⁷. Een zichtkegel opent zich vanop de rotonde naar de ruimte tussen de vijvers. Hij doorkruist het nog te verkavelen huizenblok en vrijwaart het van elke bebouwing (zie afb. 3). Deze erfdiensbaarheid van uitzicht is nog altijd van kracht. Ze werd immers opgenomen in de overeenkomst tussen de projectontwikkelaar, de *Société de l'avenue Louise*, en de gemeente Elsene (door de gemeenteraad goedgekeurd op 28 februari 1873). Bebouwing is nog steeds niet toegelaten maar de beplanting is gegroeid en de blik reikt niet meer tot onderin de vallei — hooguit in de winter is die nog zeer beperkt zichtbaar.

DE OOSTKANT VAN DE WIJK

Kort voor 1860 wordt werk gemaakt van de integratie van het noorden van de wijk en de

7. Zie LOUIS, M., 'De restauratie van de rocaille van de vijvers van Elsene', in: *Erfgoed Brussel* nr. 23-24, september 2017, pp.100-111

AFB. 6A
Schets van Victor Besme voor de Meerstraat 1865
(© KBR, Kaarten en plannen, VDM IV 260).

AFB. 6B
Schets van Victor Besme voor de Meerstraat 1866
(© KBR, Kaarten en plannen, VDM IV 261).

AFB. 7
Vergezicht over de vijvers van Elsenne, postkaart. (verz. Belfius Bank-Académie royale de Belgique © ARB © ARB – urban.brussels, DE38_436).

AFB. 8
De Dalstraat vandaag biedt een onverwacht uitzicht over de stad (A. de Ville de Goyet, 2022 © urban.brussels).

oostelijke valleiflank in het nieuwe stedelijk ensemble. Ook Victor Besme, de pas aangestelde wegeninspecteur, is erbij betrokken. De bouw van een nieuwe kerk bij de aanleg van het Heilig-Kruisplein, op een gedempt deel van de grote vijver (1860), biedt Besme de gelegenheid om de Elsensessteenweg vanop het Fernand Cocqplein recht te trekken en het monument te plaatsen in de as van een aflopend perspectief. Op het verfraaiingsplan *Projet des nouveaux quartiers...* uit 1862 creëert hij een tweede perspectief dat focust op de apsis van de kerk, die langs de oostelijke oever van de vijvers zou worden gebouwd (zie afb. 2a). Van die optie, kenmerkend voor Besme, die de stedenbouwkundige principes systematisch toepast⁸ ten behoeve van leesbaarheid en verfraaiing, wordt later afgestapt. Men wil het landschappelijke karakter van de vijvers beter integreren door een weg aan te leggen die de bochtige oevers volgt.

Voor de veel vlakker oostflank oogt de stedelijke compositie klassieker; het perspectief wordt behandeld in ganzenpootvorm en ligt aan de basis van de organisatie van de straten op het snijpunt van de twee vijvers, aan weerszijden van de Guillaume Macaulaan. Het perspectief geeft uit op het nieuwe godshuis Van Aa, een symmetrisch gebouw dat hoog boven de wegenas uittoert (**AFB. 10**). De evolutie van het tracé van de wijk voorbij de vijvers is te volgen in de documenten van Besme uit 1864 en 1865, de ganzenpoot wordt onhandig geschetst

en vervolgens gericht op het godshuis en de verbrede straten.

CONCLUSIE

Aan Victor Besme en Leopold II is het opmerkelijke natuurlijke en landschappelijke potentieel van de vallei en de site van de vijvers van Elsene niet voorbijgegaan. De valleiflank wordt zeer gevarieerd opgewaardeerd, het reliëf ten volle benut en de nadelen tot een minimum herleid. De studie van het tracé, meermaals gecorrigeerd en herwerkt, ligt aan de grondslag van het perspectief en de organisatie van het landschap. De beplanting vormt de basis, die later wordt aangevuld met bebouwing, eerder dan een compositie die vertrekt van rooilijnen en gevelrijen.

Deze promenade, waar de oevers van de vijvers overgaan in het wegennet, heeft geleid tot een hoogwaardig stadsweeffel, een kader waarin de nieuwe bourgeoisie zich graag kwam vestigen. Ook de straatnamen (Dalstraat, Meerstraat, Belle-Vuestraat, Watervallaan...) laten over de intenties van de stedenbouwkundigen geen twijfel bestaan.

8. Zoals uitgelegd door Anne Van Loo. VAN LOO, A., 'De stedenbouwkundige rijkdom van Victor Besme, het "park system" van Brussel', in: *Erfgoed Brussel* nr. 21, op.cit., december 2016, pp.47-61.

AFB. 9

De Dalstraat omstreeks 1900. Deze licht gebogen straat biedt een vergezicht op de vijvers dat omkaderd wordt door de tuintjes in de achteruitbouwzones. Ook de (foutief vermelde) naam Belle-Vuestraat zou haar niet hebben misstaan, maar die ging uiteindelijk naar de straat aan de andere kant van de square. (verz. Belfius Bank-Académie royale de Belgique © ARB – urban.brussels, DE38_435)

AFB. 10

De Guillaume Macaulaan en het zicht op het nieuwe godshuis Van Aa. (verz. Belfius Bank-Académie royale de Belgique © ARB – urban.brussels, DE38_469)

Hoofredactie

Stéphane Demeter

Redactiecomité

Jean-Marc Basyn, Okke Bogaerts, Stéphane Demeter, Paula Dumont, Valerie Orban en Cecilia Paredes

Coördinatie dossier

Cecilia Paredes en Christophe Loir (ULB)

Redactiesecretariaat

Cecilia Paredes en Okke Bogaerts

Coördinatie iconografie

Julie Coppens

Eindredactie frans

Stéphane Demeter, Cecilia Paredes

Eindredactie nederlands

Paula Dumont

Auteurs/ redactionele medewerking

Aurélië Autenne, Okke Bogaerts, Odile De Bruyn, Sarah Capesius, Marie Demanet, Paula Dumont, Christian Frisque, Catherine Leclercq, Harry Lelièvre, Géry Leloutre Judith Le Maire de Romsée, Murielle Lesecque, Christophe Loir, Tom Sanders, Barbara van der Wee, Thomas Schlessler et Andreas Stynen

Vertaling

Dynamics Translations, Linguanet

Nalezing

Okke Bogaerts, Stéphane Demeter, paula Dumont, Christophe Loir, Alfred de Ville de Goyet, Philippe Charlier, Alice Gérard, Murielle Lesecque, Nazim Lison, Anne Marsaleix, Cecilia Paredes

Cartografie

Toast Confituur Studio (Tenzij anders vermeld)

Lijst met afkortingen

AAM – Archives d'architecture moderne
ARA – Algemeen Rijksarchief
CIDEP – Centre d'information, de documentation et d'étude du patrimoine
CIVA – Centre international pour la ville, l'architecture et le paysage
GAE – Gemeentelijke archieven van Elsene
H.M. – Hortamuseum
KBR Koninklijke Bibliotheek / Bibliothèque royale
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium / Institut royal du Patrimoine artistique
MSB – Museum Stad Brussel
SAB – Stadsarchief Brussel

ISSN

2034-5771

Wettelijk Depot

D/2022/6860/008

Vormgeving

Toast Confituur Studio

Ontwerper van de maquette

Polygraph'

Druk

db Group.be

Verbreiding en abonnementenbeheer

Cindy De Brandt, Brigitte Vander Bruggen
bpeb@urban.brussels

Bedankingen

Sarah Capesius, Nadège Guichard (SAB), Alain Jacobs, Caroline Piersotte (Perspective), Stéphane Vanreppelen (Bozar), het team van het Documentatiecentrum urban.brussels en het team BruGIS (urban.brussels)

Verantwoordelijke uitgever

Bety Waknine, directeur-generaal, urban.brussels (Gewestelijke Overheidsdienst Brussel Stedenbouw en Erfgoed) Kunstberg 10-13, Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd onder de verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor het reproduceren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

Contact

urban.brussels
Directie Kennis en Communicatie
Kunstberg 10-13, 1000 Brussel
www.urban.brussels
bpeb@urban.brussels

Herkomst van de foto's

Mochten er ondanks onze inspanningen om alle reproductierechten te betalen toch nog gerechtigden zijn die niet gecontacteerd werden, dan worden zij verzocht zich kenbaar te maken

Erfgoed Brussel reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

022 - April 2017
Art nouveau

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

025 - December 2017
Conservatie op de steigers

026-027 - April 2018
Kunstenaarsateliers

028 - September 2018
Het Erfgoed, dat zijn wij!

Extra nummer - 2018
De restauratie van een uitzonderlijk decor

029 - December 2018
Historische Interieurs

030 - April 2019
Beton

031 - September 2019
Een plaats voor kunst

032 - December 2019
De straat anders bekeken

033 - Lente 2020
Lucht, warmte, licht

034 - Lente 2021
Kleuren en texturen

035 - Lente 2021
Georges Houtstont en de ornamenten-koorts van de Belle Époque

Alle artikels kunnen geraadpleegd worden op www.erfgoed.brussels

urban.brussels zet resoluut in op de kennismaatschappij en wil met zijn publiek een moment van introspectie en expertise delen over de stedelijke thema's van vandaag. De pagina's van *Erfgoed Brussel* bieden het stedelijk erfgoed in al zijn diversiteit een forum voor open en pluralistische reflectie. Het dossier *Stadsgezichten* onderzoekt het creëren en beheren van uitzichtpunten, en het valoriseren ervan in de publieke ruimte. Met deze publicatie wil urban.brussels de actoren op het terrein bewustmaken omtrent deze problematiek.

Bety Waknine,
Directeur-generaal

U

15 €

ISBN 978-2-87584-202-2